

**Регіоналізація в європейському
економічному просторі**

Ігор ЛІЩИНСЬКИЙ

**ПОЛІТИКА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ КОГЕЗІЇ
В КОНТЕКСТІ
РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЄС**

Резюме

Проаналізовано проблематику імплементації політики територіальної когезії в Європейському Союзі для досягнення безпечного регіонального співіснування. Розглянуто нормативно-інституційні витоки політики територіальної когезії в ЄС. Простежено еволюцію онтологічних моделей політики когезії та зроблено акцент на ключовій цілі політичної географії – ефективному поєднанні необхідності «територіалізації» й зростаючої важливості мережевих зв'язків. Виокремлено роль урбанізаційних процесів у контексті політики когезії. Досліджено транскордонні виміри політики когезії в контексті міжрегіональної співпраці. Наголошено на особливостях інтегрованих стратегій сталого розвитку.

Ключові слова

Політика когезії (згуртованості), територіальна когезія, урбанізація, функціональні міські зони, транскордонні функціональні зони, інтегрована стратегія сталого розвитку.

© Ігор Ліщинський, 2019.

Ліщинський Ігор, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, докторант кафедри міжнародної економіки, Тернопільський національний економічний університет, Україна. ORCID ID: 0000-0003-1602-1677, RESEARCHERID K-3428-2014, lischynigor@ukr.net.

Класифікація за JEL: R51, R58, F52.

Актуальність теми дослідження

Протягом останніх сорока років лейтмотивом європейської політики територіального розвитку (незалежно від того, під яким гаслом вона здійснювалась: «Європа регіонів» (1980-ті рр.), «Європа з регіонами» (1990-ті рр.), «Європа для регіонів» (2000-ні рр.) чи «місцевий підхід» (2010-ні рр.)) було досягнення ідентичності й конкурентоспроможності окремих регіонів. Однак такий політичний вектор залишав поза увагою чи навіть поглиблював проблему надмірної атомізації регіонів та прагнення до їх сепарації від центральних пан'європейських структур, що накладає свій відбиток на безпеку функціонування європейського альянсу й виявляється як на макро- (Брекзит, постійні загрози Грекзиту чи Полекзиту), так і на мезорівнях (Каталонія, Країна Басків, Фландрія, Баварія та ін.). Не дивно, що серед ключових принципів сучасної європейської політики стало досягнення територіального згуртування (когезії). На відміну від досягнення локальної унікальності в умовах глобалізації (тобто глокалізації, при якій гетерогенність є домінантом над гомогенністю [34]), в онтології когезії фокус робиться на аспекті взаємодії й подоланні розривів між диверсифікованими локаціями (а отже, гомогенність стає пріоритетом над гетерогенністю).

1. Витоки політики територіальної когезії в ЄС

Протягом останніх двох десятиліть політика когезії ЄС є ключовою європейською політикою та важливим фінансовим інструментом допомоги більш відсталим регіонам ЄС. Витоки політики когезії можна спостерігати з 1986 р. (ратифікація Єдиного європейського акта [22]), коли питання співпраці й економічного та соціального гуртування держав ЄС стали лейтмотивом нормотворчого процесу. Проте слід зазначити, що на цих ранніх етапах територіальний вимір хоч і виявлявся у низці елементів (як, наприклад, детермінація специфічних умов для відсталих регіонів), але основний акцент робився на питаннях економічної й соціальної когезії. Як автономна комплексна ціль, територіальна когезія розглядається з 2009 р. після ратифікації Лісабонської угоди [29], в якій як стратегічний орієнтир визначалось досягнення загальної гармонізації та збалансованого роз-

витку території ЄС шляхом скорочення нерівності між окремими регіонами і залучення найбільш відсталих із них за соціально-економічними параметрами. Двома основоположними принципами територіальної когезії з того часу стали досягнення поліцентричного розвитку європейських регіонів та забезпечення їх збалансованого розвитку.

За рік до Лісабонської угоди (2008 р.) Європейська Комісія опублікувала «Зелену книгу територіальної когезії – Перетворення територіального різноманіття на перевагу» [12]. Однак обидва документи не наводять чіткого визначення політичного концепту територіальної когезії. У «Зеленій книзі» все ж означено основні політичні орієнтири для збалансованого і гармонійного розвитку:

1. Концентрація: подолання відмінностей у щільності.
2. Поєднані території: подолання географічної віддаленості.
3. Співпраця: подолання розбіжностей [12].

Розглядаючи імплементацію політики когезії, також згадаємо більш ранній (2001 р.) «Другий звіт з когезії в ЄС» [21], який викликав дискусію про доцільність впровадження автономної територіальної когезії. Основна ідея звіту полягала у необхідності стимулювання поліцентричного розвитку як запоруки більш збалансованого розподілу економічної активності в ЄС – як бенчмарк для порівняння при цьому брались орієнтири, закладені в «Європейській перспективі просторового розвитку» (1999 р.) [9]. Вважається, що саме після публікації звіту політика територіальної когезії набула статусу політичної парадигми «територіального розвитку ЄС» [5]. Дослідники та практики також наголошують, що саме у цей час починає розширюватися трактування категорійного поля територіальної когезії, включаючи такі соціально-економічні елементи, як навколишнє середовище [24], «*soft spaces*» просторового розвитку [15], валоризація (індексація) територіального капіталу [32] і, відповідно, окреслення необхідності більш просторово збалансованого та сталого процесу зростання [11].

2. Еволюція онтологічних моделей політики когезії

Одна з перших онтологічних моделей територіальної когезії запропонована Р. Каманьї [3] (а також входить у проект ESPON 3.3 [4]) і стала відома з назвою «модель текіли» або «економічно-соціально-середовищна тріада». Модель охоплює три компоненти територіальної когезії:

1. Територіальна ефективність – ресурсна ефективність (врахування обмеженості енергетичних, земельних та природних ресурсів); конкуренто-

спроможність і привабливість локальних територій; внутрішня й зовнішня доступність.

2. Територіальна якість – якість середовища для проживання і праці; порівняльні життєві стандарти в розрізі територій; схожий доступ до публічних послуг та знань.

3. Територіальна ідентичність – наявність соціального капіталу; культурний спадок; здатність розвитку спільного бачення майбутнього; креативність; конкурентні переваги кожної території [3].

«Модель текіли» територіальної когезії зображено на рис. 1. У межах 3 координат і перетину 3 секторальних площин моделі запропоновано 26 індикаторів кількісної оцінки територіальної когезії. «Модель текіли» стала фундаментом для нового трактування концепції територіальної когезії порівняно з постулатами більш ранніх стратегічних та нормативних документів.

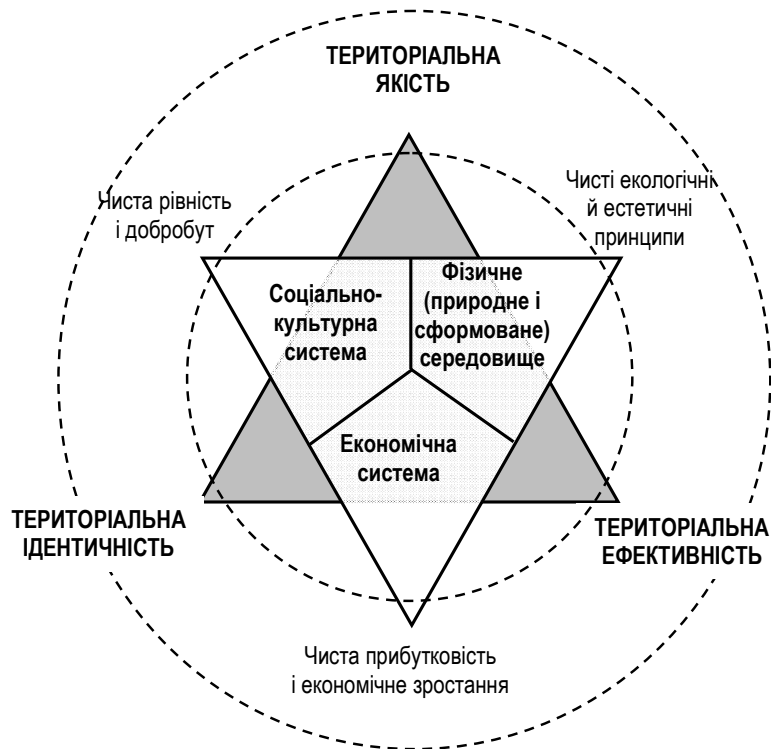
Серед суттєвих доповнень моделі можна виокремити:

- усвідомлення ключової ролі території в економічному зростанні через наголошення на територіальних аспектах конкурентоспроможності, ефективності використання територіальних ресурсів і т. ін.;
- наголошення на важливості територіальних факторів для досягнення екорозвитку;
- висвітлення «територіальності» численних соціальних факторів, як, наприклад, культура чи соціальний капітал, що відіграють важливу роль як для сталого зростання, так і для прямого задоволення людських потреб [2].

Інший підхід, запропонований Е. Медейросом (отримав назву «зірка» територіальної когезії), розвивався на основі критичного аналізу «моделі текіли» [17]. Зокрема, цей вчений зазначав, що «модель текіли» недостатньо робить акцент на визначальній ролі концепту поліцентричного розвитку й територіального врядування, а також критикував уявлення про те, що територіальна ефективність детермінується винятково стиком економічних та середовищних індикаторів без урахування соціальних й інституційних вимірів. У «моделі зірки» Е. Медейрос виокремив чотири складових елементи: поліцентризм, територіальну співпрацю (пізніше вона була доповнена територіальним врядуванням [16]), соціально-економічну когезію і сталість навколишнього середовища (рис. 2). Відповідно до цієї моделі, він розглядає концепцію територіальної когезії як «...процес промоції більш згуртованої й збалансованої території через: 1) стимулювання зменшення соціально-економічних дисбалансів; 2) промоцію сталості навколишнього середовища; 3) посилення та покращення процесів територіальної співпраці / врядування».

Рисунок 1

«Модель текіли» територіальної когезії

Джерело: авторська візуалізація за [3].

В усіх означених моделях визначається чи не ключова ціль політичної географії – ефективне поєднання необхідності «територіалізації» й зростаючої важливості мережеских зв'язків (що, відповідно, може приводити до «детериторіалізації»). Трактують феномену «територіалізація» охоплює широкий спектр значень: від фізичної прив'язаності до певного місця, від локальної суверенності до соціального зобов'язання перед локацією [33], тобто до самоідентифікації себе з певною територією. Отже, розглядаючи територіалізацію в контексті якісної характеристики окремого стратегічного завдання, маємо враховувати її ефекти для територіального розвитку і / або досягнення територіальної когезії.

Рисунок 2

«Зірка» територіальної когезії

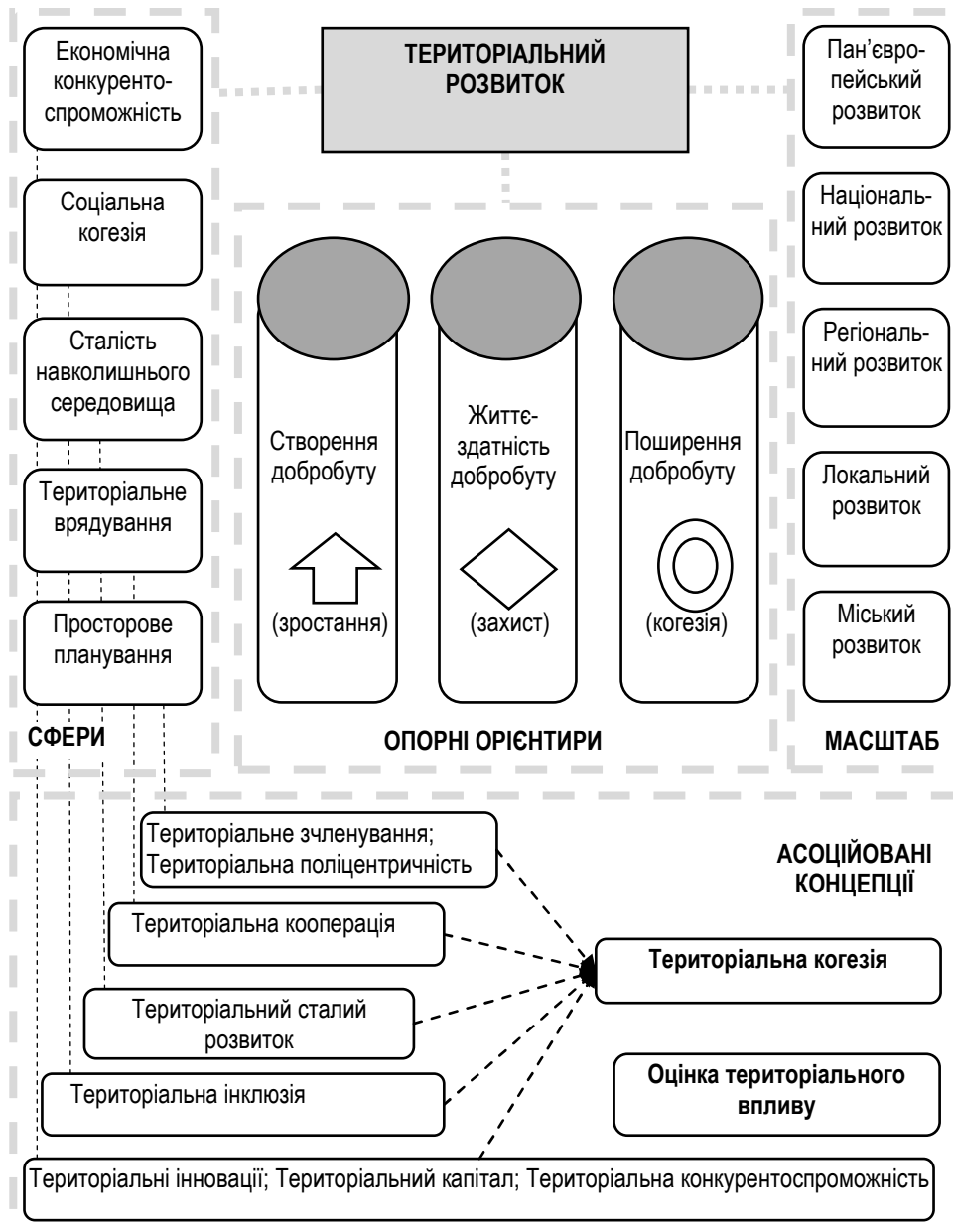

Джерело: [16].

Крім цього, необхідно також враховувати цільовий територіальний масштаб та сфери імплементації стратегії. В результаті ми можемо вести мову про три ступені розробки стратегії територіального розвитку: високу, середню і низьку здатність до територіалізації (рис. 3).

Рисунок 3

Модель взаємодії вимірів стратегії територіального розвитку [18]

3. Процеси урбанізації в контексті політики когезії

Підсумовуючи короткий концептуальний огляд територіальної когезії, можемо зробити висновок, що першопочатково вона була своєрідною «надбудовою» до економічної та соціальної когезії. Однак аспект розвитку міст і питання регенераційної політики поступово виходять на передній план у політичних програмах з територіальної когезії. Зазначені питання урбанізації насамперед пов'язані з аспектами більш збалансованого та гармонійного поширення міських поселень на заданій території. Вкажемо на сильну конотацію цього аспекту з параметром «поліцентричності», що «...стимулює регіони і міста, які співпрацюють із сусідніми територіями, розвивати спільні сильні сторони та виявляти потенційні ускладнення для привнесення додаткової вартості, яка не може бути досягнута окремими регіонами і містами в ізоляції» [6].

Загалом роль міст у просуванні процесів територіальної когезії є доволі значною та різноплановою на високоурбанізованих територіях, таких як ЄС. Великі міста слугують традиційними хабами інновацій і осередками глобальних викликів. Наприклад, міста володіють потенціалом для розширення використання відновлювальної й чистої енергетики, зростання енергозаощадження та скорочення емісії CO₂, оскільки урбанізовані території дають змогу використовувати більш енергоефективні форми житла і транспорту. Міста стають тими функціональними зонами, в яких концентруються населення й економічна діяльність і навколо яких організовуються потоки товарів та людей. Вони є вузлами міських мереж різного масштабу – як глобальних, так і регіональних, але в обох випадках міста стають драйверами територіального розвитку та когезії. Загалом можна виокремити принаймні вісім виявів ролі міст для імплементації територіальної когезії з явними взаємозв'язками (табл. 1).

Порівнюючи з іншими регіонами світу (насамперед зі США і Південно-Східною Азією), зазначимо, що Європа характеризується менш концентрованою та більш поліцентричною міською структурою (рис. 4), а також густою мережею малих і середніх міст [26]. Проте території зі значно вищою від середньої концентрацією економічної діяльності все ж наявні в ЄС (вже згадані раніше «банани», «пояси» й «пентаграми») та типово характеризуються вищими рівнями соціально-економічного розвитку. Отже, політика міського розвитку має стимулювати територіальну конкурентоздатність територій за межами цих зон, оскільки, як вказано у Територіальному порядку денному ЄС, «...поліцентричний і збалансований територіальний розвиток ЄС є ключовим елементом досягнення територіальної когезії» [23].

Таблиця 1

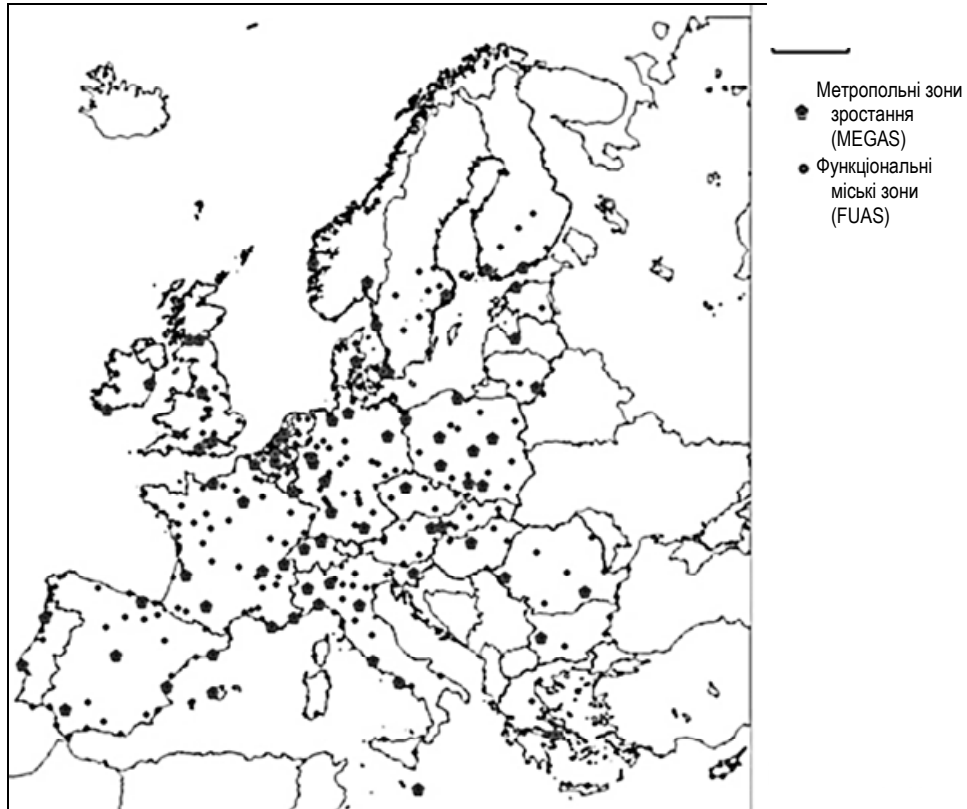
Міський розвиток у стратегіях територіальної когезії

Компонент	Основна ціль	Важливість для територіальної когезії
1. Поліцентричний і збалансований міський розвиток	Сприяння більш збалансованому поширенню населення на території	– зростання здатності використовувати територіальний потенціал регіонів; – зменшення негативного впливу надмірної концентрації населення (забруднення, злочинність, надмірний трафік, стрес тощо)
2. Функціональні міські зони	Сприяння територіальній комплементарності	– зростання територіальної ефективності
3. Інтегрований міський розвиток	Сприяння територіальній ефективності й сталості розвитку	– підвищення сталості навколишнього середовища; – зростання територіальної ефективності; – покращення процесів територіального врядування
4. Соціально згуртований міський розвиток	Сприяння соціально-економічній когезії	– зменшення рівня бідності; – скорочення соціальних дисбалансів
5. Міське сполучення	Сприяння територіальній доступності	– зростання міської мобільності; – підвищення сталості навколишнього середовища
6. Міська морфологія: компактне місто проти міського розширення	Сприяння міській компактності чи міському розширенню	– зростання територіальної ефективності; – збільшення територіального сполучення; – зростання територіальної сталості
7. Міська життєстійкість	Сприяння міській здатності до подолання труднощів	– підвищення територіальної життєздатності; – зростання територіальної сталості
8. Міське планування	Сприяння прогнозованості майбутніх сценаріїв	– підвищення територіальної модернізації; – зростання територіальної організації

Джерело: склав автор за [16].

Рисунок 4

Міська система ЄС

Джерело: сформовано автором за ESPON.

Потрібно зауважити, що імплементація політики територіальної когезії як інструменту поширення ролі міст резонує з практичним втіленням концепції «функціональних міських зон» (англ. «*Functional Urban Areas*»). Самі функціональні міські зони можуть розглядатись як «...своєрідний басейн ринку робочої сили чи приміська структура мобільності, що охоплює урбанізаційну систему сусідніх міст та сіл, які економічно і соціально залежать від міського центру» [30, с. 13]. Сьогодні такі функціональні міські зони часто переростають національні кордони, що зумовлює необхідність втілення транскордонного адміністрування. Як бачимо, емпірична детермінація меж існуючих функціональних міських зон відрізняється залежно від методології проведення дослідження, але їх спільним критерієм є асоціація з великими міськими агломераціями.

4. Транскордонні виміри політики когезії

Повертаючись до питання про транскордонні функціональні зони, зазначимо, що при їх розгляді на передній план, крім комутаційної відстані, виходять аспекти функціональної відстані. Концепція функціональної відстані насамперед стосується відмінностей між регіонами щодо інноваційної діяльності й пов'язана зі створенням транскордонних регіональних інноваційних систем [14]. Загалом виділяють три типи транскордонних регіональних інноваційних систем, які є еволюційними етапами розвитку один одного. На найвищому третьому етапі формується симетрична інновацієкерована система, що типово характеризується відносним різноманіттям і функціональною близькістю у широкому спектрі ділових секторів (крім функціональних зон із домінуючим сільським профілем). На другому етапі економічна структура характеризується появою синергії та функціональної близькості у декількох ділових секторах (цього не спостерігається на першому етапі); на цьому етапі також зароджується механізм координації інноваційної політики, формуються інфраструктура обміну і доступу до знань та інституційне забезпечення інноваційного процесу. Перший і другий етапи можуть спостерігатись також для функціональних зон із сільським профілем.

Емпіричні кейси застосування інструментарію транскордонних функціональних міських зон вдало описані Б. Сетером та його співавторами [20] на прикладі внутрішньоскандинавських об'єднань різного рівня інноваційності (туристичний муніципальний альянс, екосистема музичної промисловості, високотехнологічна мережа відновлювальної енергетики і циркулярної економіки). Приклад формування транскордонних функціональних міських зон Норвегії та Швеції може бути корисним для України з урахуванням того, що Норвегія, не будучи членом ЄС, все ж зуміла використовувати спільні фінансові інструменти для територіального розвитку.

При імплементації стратегії територіального розвитку важливо виокремити також певні інструменти промоції територіальної когезії саме на рівні міст. Серед таких інструментів можна назвати засоби корекції процесів просторового розширення міст, яке сьогодні часто розглядається як важливий чинник надмірного і нерационального використання енергії [23]. Цей аспект тісно пов'язаний із ширшими стратегіями регіонального планування відповідно до рекомендацій Міського порядку денного ЄС від 2016 р. [25]. Знову ж таки політика розвитку міст має бути спрямована також на соціально-економічну когезію, сталість навколишнього середовища й здорове врядування, охоплювати заходи міського відновлення та ін.

5. Інтегровані стратегії сталого розвитку

Крім вже згаданих заходів, слід також вказати на важливість т. зв. Інтегрованих стратегій сталого розвитку міст (англ. «*Integrated Sustainable Urban Development Strategies*») у процесі імплементації політики територіальної когезії в ЄС. З одного боку, такі стратегії підвищують потенціал досягнення сталості навколишнього середовища, а з іншого – за даними обґрунтування програм Інтегрованих територіальних інвестицій ЄС, вони сприяють оздоровленню процесів територіального врядування, оскільки такі стратегії дають змогу локальним органам влади ініціювати ширше партнерство з іншими локальними суб'єктами економіки і політики [10]. У цьому контексті можна навести приклад Польщі, де програма Інтегрованих територіальних інвестицій зарезервована винятково для регіональних адміністративних центрів та їх функціональних зон [13].

Загалом Інтегровані стратегії сталого розвитку міст були впроваджені на пан'європейському рівні в межах політики когезії на 2014–2020 рр. як складова загальної трансформації політичної ідеології й практики на користь застосування місцевого підходу (англ. «*place-based approach*») [31]. Як ми вже зауважували раніше, після публікації звіту Ф. Барки [1] місцевий підхід почав домінувати над просторово-сліпим в європейській територіальній політиці, включно із політикою когезії. Вважається, що інтегрований місцевий підхід має опиратись на місцеві знання, капітал і контроль за ресурсами, а також на локально розроблені стратегічні програми, що в сукупності дасть змогу досягнути ендогенного зростання. Першим помітним кроком у цьому напрямку було суттєве реформування європейських структурних й інноваційних фондів у 2013 р. з акцентом на міський розвиток [27]. Однак фінансове забезпечення інтегрованого розвитку агломерацій та навколишніх територій здійснювалось протягом усіх періодів втілення політики когезії ЄС, хоч і не було таким значним. Зокрема, серед більш ранніх інструментів у цьому напрямку можна виокремити Ініціативу з міської спільноти (англ. «*Urban Community Initiative*»), вперше запущену протягом 1994–1999 рр., продовжену в 2000–2006 рр. та відповідно інтегровану з комплексом програм «Інвестиції заради зростання і робочих місць» (англ. «*Investment for Growth and Jobs*») у 2007–2013 рр. Крім цього, у межах Програми «Європейська територіальна співпраця» (англ. «*Investment for Growth and Jobs*») у 2003 р. була заснована платформа *URBACT*, спрямована переважно на обмін знаннями щодо сталого інтегрованого розвитку міст, бенчмаркінг найкращих практик й ініціацію процесу нетворкінгу між містами Європи. Варто також згадати підхід *LEADER*, що існував з 1991 р. і був важливим інструментом розвитку сільських територій, а з 2007 р. він також почав застосовуватись у межах Європейського фонду мореплавства та рибальства для підтримки сталого розвитку риболовних спільнот. Саме на основі інструментарію *LEADER* ініційовано

Програму «Місцевий розвиток, керований громадою» (англ. «*Community-Led Local Development, CLLD*») на 2014–2020 рр.

Імплементация Інтегрованих стратегій сталого розвитку міст протягом програмного періоду 2014–2020 рр. відрізняється суттєвими змінами порівняно з вищеназваними ранніми інструментами. По-перше, загальне фінансування, виділене на реалізацію інтегрованого місцевого підходу, суттєво зросло і становить близько 9% усього бюджету політики когезії (31 млрд. євро). По-друге, було висунуто регуляторну вимогу запроваджувати інтегрований місцевий підхід у містах. По-третє, інтегрований підхід набув загального широкого резонансу в суспільстві. По-четверте, значно більше інформації необхідно опрацювати для імплементации інтегрованого місцевого підходу на програмному рівні. По-п'яте, більше уваги приділяється дифузії інновацій (наприклад, надання настанов, проведення сценарних заходів, участь у міських мережах, колегіальний *peer-to-peer* огляд й ін.).

Нещодавно було оголошено [8], що сталий та інтегрований розвиток міських зон залишиться одним із пріоритетів на наступний довготерміновий період політики когезії ЄС протягом 2021–2027 рр. При цьому «сталість» розумітимуть як зусилля, що докладаються для вирішення проблематики зміни клімату і збереження навколишнього середовища (такими аспектами є розвиток зеленої інфраструктури, зменшення викидів в атмосферу та ін.). «Інтегрованість» виявлятиметься у продовженні застосування інструментів, які підтвердили свою ефективність протягом 2014–2020 рр., – Стратегій інтегрованого територіального інвестування і Програми «Місцевий розвиток, керований громадою». Як майбутній тренд, також було виділено необхідність зменшення адміністративного навантаження, а саме спрощення процесу імплементации фондкових програм ЄС, що відбуватиметься в межах цільового орієнту «краще регулювання» [7].

Висновки

Протягом останніх 20 років ЄС вдалось розробити свій «*Acquis Urbain*» моделі втілення політики міського розвитку, що базується на наборі інструментів та сфер дій з високими рівнями взаємодоповнюваності й системних ефектів. Манера, на основі якої ЄС дійшов до розуміння і проектування своїх політичних норм щодо міського життя, стає дедалі більш багатогалузевую, трансполітичною та спрямованою на узгодження втручання у таких різних сферах, як інфраструктура, мобільність, культура, спадщина, економіка, зайнятість, енергетика, старіння, технології, бідність і соціальне включення та багато інших. Таким чином, зусилля щодо сприяння територіальній згуртованості в ЄС разом з фінансовими й іншими інструментами, які призначаються для її підтримки, мають продовжувати робити акцент на виконанні Міського

порядку денного ЄС і переважно бути орієнтовані на функціонування міст та міських систем з метою побудови на їх основі засад регіонального розвитку територій.

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що імплементація багатоманітних територіальних інструментів здатна сприяти генерації доданої вартості різними способами (більш детально цей аспект розкривається у праці Феррі і його співавторів [19]). Існують підтвердження застосування інноваційної політики на різних рівнях адміністрування, що виявляється у трьох основних формах: делегації політичних завдань на локальний рівень, створенні нових структур врядування та посиленні територіальної співпраці. При цьому ефективність інструментів територіальної когезії значною мірою лімітується потенціалом внутрішніх людських і креативних ресурсів, які часто є доволі обмеженими (особливо це стосується локацій, які відносно нещодавно почали впроваджувати програми територіальної когезії).

Подяка

Ця стаття підготовлена за підтримки Програми «Еразмус+» Європейського Союзу (модуль Жана Моне 612067-EPP-1-UA-EPPJMO-MODULE «Європейська регіональна політика: баланс локальних, національних та загальноєвропейських інтересів»). Проте підтримка Європейською Комісією публікації цієї статті не є автоматичною підтримкою її змісту, який відображає лише погляди автора. Вона не несе відповідальності за будь-яке використання інформації, наведеної у статті.

Список використаної літератури

1. Barca F. *Agenda for a reformed cohesion policy*. European Communities, 2009.
2. Bradley J. F. N., Zaucha J., Brodzicki T., [et al.]. *Territorial cohesion: a missing link between economic growth and welfare: lessons from Baltic Tiger*. Gdańsk: Uniwersytet Gdański, Katedra Makroekonomii, 2017. ISBN 978-83-944797-4-9.
3. Camagni R. *The rationale for territorial cohesion: issues and possible strategies*. Pedrazzini L. (a cura di.). *The Process of Territorial Cohesion in Europe*, Franco Angeli, Milano. 2006.
4. Camagni R. *TEQUILA SIP ESPON 3.2. Interactive simulation package*. 2006. URL: <https://slideplayer.com/slide/7101921/>.

5. Clifton J. Díaz-Fuentes D., Fernández-Gutiérrez M. Public infrastructure services in the European Union: challenges for territorial cohesion. *Regional Studies*. 2016. Vol. 50, No. 2. P. 358–373.
6. ESPON. Polycentric territorial structures and territorial cooperation. 2016. URL: <https://www.espon.eu/topics-policy/publications/policy-briefs/polycentric-territorial-structures-and-territorial>.
7. European Commission. Commission staff working document. Executive summary of the impact assessment. Accompanying the document proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing the connecting Europe facility and repealing regulations (eu) no 1316/2013 and (eu) no 283/2014 / European Commission. 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD%3A2018%3A313%3AFIN>.
8. European Commission. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council laying down common provisions on the European regional development fund, the European Social Fund plus, the Cohesion Fund, and the European maritime and fisheries fund and financial rules for those and for the asylum and migration fund, the internal security fund and the border management and visa instrument. 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A375%3AFIN>.
9. European spatial development perspective (esdp). URL: <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/european-spatial-development-perspective-esdp>.
10. Glinka K. Integrated territorial investment as instrument for managing transport security in lower silesia's largest cities. *Zeszyty Naukowe. Transport / Politechnika Śląska*. 2017.
11. González A., Daly G., Pinch P., [et al.]. Indicators for spatial planning and territorial cohesion: stakeholder-driven selection approach for improving usability at regional and local levels. *Regional Studies*. 2015. Vol. 49, No. 9. P. 1588–1602.
12. Green paper on territorial cohesion. 2008. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0616:FIN:EN:PDF>.
13. Kamrowska-Zaluska D., Obracht-Prondzynska H. Implementation of the integrated territorial investments. *Uncovering the Territorial Dimension of European Union Cohesion Policy*. Routledge, 2017. P. 114–126.
14. Lundquist K.-J., Trippi M. Distance, proximity and types of cross-border innovation systems: a conceptual analysis. *Regional Studies*. 2013. Vol. 47, No. 3. P. 450–460.
15. Luukkonen J., Moilanen H. Territoriality in the strategies and practices of the territorial cohesion policy of the European Union: territorial challenges in

- implementing «soft planning». *European Planning Studies*. 2012. Vol. 20, No. 3. P. 481–500.
16. Medeiros E. Territorial cohesion: the urban dimension. 2019. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=cXB_DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR5&dq=implementation+of+eu+territorial+agenda&ots=xKQ7kPyX9d&sig=8HXxPPaNdHkAaGGamtv0qlar6k8&redir_esc=y#v=onepage&q=implementation%20of%20eu%20territorial%20agenda&f=false.
 17. Medeiros E. A coesão territorial nas NUTS iii de fronteira de Portugal continental—a iniciativa interreg-a eo desenvolvimento regional. O caso da nut iii do alentejo central. Tese de Mestrado, CEG, UL, Lisbon, 2005.
 18. Medeiros E. Is there a rise of the territorial dimension in the EU cohesion policy? *Finisterra*. 2016. Vol. 51, No. 103.
 19. Publications Office of the European Union Assessing the performance of integrated territorial and urban strategies: challenges, emerging approaches and options for the future. 2018. URL: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/41d4bc2b-20f4-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-en>.
 20. Sæther B., Andersen B. T., Hagen E. Cross-border functional regions and innovation: cases from inner Scandinavian regions. *Territorial Cohesion*. 2019. Springer. P. 91–109.
 21. Second report on economic and social cohesion. 2001. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/second-report-economic-and-social-cohesion>.
 22. Single European Act 1986 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0027>.
 23. Territorial agenda of the European Union 2020 / 2011. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=cXB_DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR5&dq=implementation+of+eu+territorial+agenda&ots=xKQ7kPyX9d&sig=8HXxPPaNdHkAaGGamtv0qlar6k8&redir_esc=y#v=onepage&q=implementation%20of%20eu%20territorial%20agenda&f=false.
 24. The territorial dimension of environmental sustainability – potential territorial indicators to support the environmental dimension of territorial cohesion. 2010. URL: <https://www.eea.europa.eu/publications/the-territorial-dimension-of-environmental-sustainability>.
 25. The urban agenda for the EU. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development/agenda/.
 26. The urban dimension of EU policies – key features of an EU urban agenda. 2014.

27. Tosics I. Integrated territorial investment: a missed opportunity? EU Cohesion Policy (Open Access). Routledge, 2016. P. 284–296.
28. Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts. 1997. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11997D%2FTXT>.
29. Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community. 2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT>.
30. URBACT III operational programme. European Regional Development Fund 2014–2020. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2014-2020/czechia/2014tc16fir003.
31. Zwet A. Van, Bachtler J., Ferry M., [et al.]. Integrated territorial and urban strategies-how are ESIF adding value in 2014–2020? 2017.
32. Vanolo A. European spatial planning between competitiveness and territorial cohesion: shadows of neo-liberalism. *European Planning Studies*. 2010. Vol. 18, No. 8. P. 1301–1315.
33. Warwick E. J. P. Defensible space as a mobile concept: the role of transfer mechanisms and evidence in housing research, policy and practice. King's College London, 2015.
34. Ліщинський І. О. Полюси та осі розвитку в контексті глокалізаційних процесів: моногр. Тернопіль: THEУ, 2019. 364 с.

Стаття надійшла до редакції 15 листопада 2019 р.